

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده مطالعات قرآنی

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن و حدیث

معناشناسی «لعب» در قرآن کریم باتکیه بر روابط ساختاری

استاد راهنما :

دکتر مریم قبادی

استاد مشاور :

دکتر هادی رهنما

پژوهشگر :

لیلا مبشر

تیرماه ۱۳۹۶

سپاسگزاری

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و درود بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز...

بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب ” من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ” :

از پدر و مادر عزیزم... این دو معلم بزرگوارم... که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یاور بی چشم داشت برای من بوده اند؛ از استاد با کمالات و شایسته؛ خانم دکتر مریم قبادی، که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛ از استاد صبور و با تقوا، جناب آقای دکترهادی رهنما، که زحمت مشاوره این رساله را در حالی متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی رسید؛

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید

تقدیم با عشق و احترام

به ولی عصر (عج)

به ولی فقیه زمانم

به پدر و مادر بزرگوارم

و

اساتید عالم و دلسوزم

خانم دکتر مریم قبادی

و

آقای دکتر هادی رهنما

چکیده

انسان در زندگی فردی و اجتماعی خود، مشغول اموری می‌شود که هدفی جز سرگرمی ندارند و مبتنی بر عقلانیت نیستند. در بررسی دیدگاه قرآن کریم در مورد لعب با موارد مختلفی مواجه می‌شویم که در راستای هدایت، انسان را از آنها بر حذر می‌دارد اما در هیچ‌کدام مفهوم واژه «لعب» مشخص و معین نشده است. آیات متعددی در مورد مصادیق لعب در قرآن کریم دیده می‌شود اما نامگذاری همه این مصادیق با عنوان «لعب»، این پرسش را به ذهن متبادر می‌سازد که لعب در قرآن به چه معناست؟ این واژه در ۲۰ آیه‌ای که واژه «لعب» در قرآن کریم به کار رفته است، غالباً به افرادی نسبت داده می‌شود که به انحای مختلف مورد نکوهش قرار گرفته‌اند و یا دنیا را به عنوان مصداق بارز آن معرفی می‌کند و از رغبت به دنیا بر حذر می‌دارد. این مطالعه با بکارگیری از معناشناسی با رویکرد ساخت‌گرا به بازشناسی این مفهوم می‌پردازد. بدین منظور با مروری بر آیات «لعب»، کلمات همنشین واژه مورد نظر را شناسایی کرده و از طریق پربسامدترین آنها به سراغ کلمات جانشین «لعب» می‌رویم تا با تحلیل کلمات همنشین و جانشین، به مؤلفه‌های معنایی این واژه قرآنی دست یابیم. بر اساس بررسی‌های اولیه، به نظر می‌رسد واژه‌های «دنیا»، «خوض»، «لهو»، «هزو» و «شک» واژه‌های هم‌نشین «لعب» در قرآن کریم اند و واژه‌های «کفر» و «ریب» کلمات جانشین «لعب» هستند.

کلید واژه: لعب، معناشناسی، معناشناسی ساختاری، لهو، قرآن کریم.

۱۲	فصل اول
۱۲	کلیات و مفاهیم پژوهش
۱۴	۱،۱ کلیات
۱۴	۱،۱،۱ تبیین مسأله پژوهش و اهمیت آن
۱۵	۲،۱،۱ اهمیت و ضرورت پژوهش
۱۶	۳،۱،۱ اهداف پژوهش
۱۶	۴،۱،۱ پرسش‌های پژوهش
۱۶	۵،۱،۱ فرضیه‌های پژوهش
۱۷	۶،۱،۱ پیشینه پژوهش
۲۲	۷،۱،۱ روش پژوهش
۲۲	۲،۱ مفاهیم کلیدی
۲۳	۱،۲،۱ چیستی «معنا»
۲۳	۲،۲،۱ چیستی «معناشناسی»
۲۴	۳،۲،۱ شاخه‌های معناشناسی
۲۴	۱،۳،۲،۱ معناشناسی فلسفی
۲۵	۲،۳،۲،۱ معناشناسی منطقی
۲۵	۳،۳،۲،۱ معناشناسی زبانی
۲۶	۳،۲،۱ واحد معنا
۲۶	۴،۲،۱ اقسام دلالت
۲۷	۱،۴،۲،۱ دلالت مصداقی
۲۷	۲،۴،۲،۱ دلالت مفهومی
۲۷	۵،۲،۱ مؤلفه‌های معنایی

۲۸ تحلیل مؤلفه‌ای ۱,۵,۲,۱
۲۸ حوزه‌های معنایی ۶,۲,۱
۲۹ واحدهای هم‌حوزه ۱,۶,۲,۱
۲۹ معناسناسی در زمانی و معناسناسی هم‌زمانی ۷,۲,۱
۳۰ معناسناسی مبتنی بر بافت زبانی ۱,۷,۲,۱
۳۱ روابط همنشینی و جانشینی ۱,۱,۷,۲,۱
۳۲ معناسناسی ساختگرا ۲,۷,۲,۱
۳۳ روابط مفهومی ۱,۲,۷,۲,۱
۳۳ شمول معنایی ۱,۱,۲,۷,۲,۱
۳۴ هم‌معنایی ۲,۱,۲,۷,۲,۱
۳۵ چندمعنایی ۳,۱,۲,۷,۲,۱
۳۶ تقابل معنایی ۴,۱,۲,۷,۲,۱
۳۶ نشان‌داری و بینشانی ۵,۱,۲,۷,۲,۱
۳۷ قواعد ترکیب‌پذیری معنایی ۸,۲,۱
۳۸ سنت مطالعه مجاز ۹,۲,۱
۳۸ همنشینی معنایی و فرآیند مجاز ۱,۹,۲,۱
۳۸ افزایش معنایی و کاهش معنایی ۲,۹,۲,۱
۳۹ سنت مطالعه استعاره ۱۰,۱
۳۹ جانشینی معنایی و فرآیند استعاره ۱,۱۰,۱
۴۰ مفهوم اولیه ۱۱,۱
۴۰ جایگاه روش تحلیل معنایی ۱۲,۱
۴۱ فصل دوم
۴۱ روابط همنشینی

۴۲ ۱,۲ مقدمه
۴۳ ۲,۲ واژه «لعب» در لغت
۴۴ ۳,۲ نگاهی گذرا به معنای «لعب» در برخی از تفاسیر
۴۶ ۴,۲ ساختارهای «لعب» در قرآن کریم
۴۷ ۵,۲ تحلیل متن های لعب در سطح روابط همنشینی
۴۸ ۱,۵,۲ واژگان همنشین واژه «لعب»
۵۱ ۱,۱,۵,۲ نتایج جدول
۵۶ ۱,۱,۵,۲ خوانش متن های گونه یک: ساخت لاعبین
۵۷ ۲,۱,۵,۲ خوانش متن های گونه دو: [لعب] در ساخت فعلی
۶۷ ۶,۲ خلاصه فصل دوم
۷۱ فصل سوم
۷۱ روابط جانشینی
۷۲ ۱,۳ مقدمه
۷۳ ۲,۳ تحلیل متن های لعب در سطح روابط جانشینی
۷۳ ۱,۲,۳ همنشینی «لعب» و «دنیا»
۷۶ ۱,۱,۲,۳ خوانش متن های گونه یک: [حیات دنیا] < [لعب + لهو]
۷۷ ۲,۱,۲,۳ خوانش متن های گونه دو: [دنیا] + [متاع] / [متاع غرور]
۷۸ ۳,۱,۲,۳ خوانش متن های گونه سه: [دنیا] + [غر]
۸۰ ۴,۱,۲,۳ خوانش متن های گونه چهار: [دنیا] + [کفر]
۸۰ ۲,۲,۳ همنشینی «لعب» و «خوض»
۸۲ ۱,۲,۲,۳ خوانش متن های گونه دو: [خوض] + [لعب]
۸۴ ۲,۲,۲,۳ خوانش متن های گونه یک: خوض + حدیث / آیات
۸۶ ۳,۲,۲,۳ خوانش متن های گونه سه: [خوض آنها] < [خوض اینها: ما/شما]

- ۳،۲،۳ همنشینی «لعب» و «لهو» ۸۷
- ۱،۳،۲،۳ خوانش متن های گونه یک: [لهو] در ساخت فعلی (يُلْهِهِمْ، تُلْهِهِمْ، لَاهِيَةً، تُلْهِكُمْ، أَلْهَاكُمْ). ۸۹
- ۲،۳،۲،۳ خوانش متن های گونه دو: اتخذا+ [دين] + [لعب+ لهو] / اتخذا+ [خلق] + [لعب+ لهو] ۹۱
- ۳،۳،۲،۳ خوانش متن های گونه سه: [حيات دنيا] < [لعب+ لهو] ۹۲
- ۴،۳،۲،۳ خوانش متن های گونه چهار: لهو+ حديث ۹۴
- ۴،۲،۳ همنشینی «لعب» و «هزو» ۹۵
- ۱،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه یک: [هزو] + [لعب] ۹۷
- ۲،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه دو: [هزو]+[مد]+[عمه] ۹۸
- ۳،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه سه: [كفر]+[هزو] ۹۹
- ۴،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه چهار: [كذب] + [هزو] ۱۰۰
- ۵،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه پنج: [هزو]+[سخر] ۱۰۱
- ۶،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه شش: [كفى]+[هزو] ۱۰۱
- ۷،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه هفت: [هزو]+[جهل] ۱۰۲
- ۸،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه هشت: [هزو]<[ذكر] ۱۰۲
- ۹،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه نه: [علم]<[هزو] ۱۰۲
- ۱۰،۴،۲،۳ خوانش متن های گونه ده: [غر]+[هزو] ۱۰۳
- ۵،۲،۳ همنشینی «لعب» و «شك» ۱۰۴
- ۱،۵،۲،۳ خوانش متن های گونه یک: [شك] + [لعب] ۱۰۶
- ۲،۵،۲،۳ خوانش متن های گونه دو: [شك]<[علم] ۱۰۷
- ۳،۵،۲،۳ خوانش متن های گونه سه: [شك]+[شرك] <حنيف ۱۰۸
- ۴،۵،۲،۳ خوانش متن های گونه چهار: [شك]+[اريب] ۱۰۹
- ۵،۵،۲،۳ خوانش متن های گونه پنج: [شك]<[ذكر] ۱۱۱

۱۱۲.....[ضل] + [شک] [شش: گونه متن های خوانش ۶,۵,۲,۳]

۱۱۳..... ۳,۳ خلاصه فصل سوم

۱۱۹..... نتیجه

۱۲۰..... پیشنهادات

۱۲۱..... فهرست منابع

فهرست جداول

- جدول (۱-۲): ساختهای لعب در قرآن کریم ۴۷
- جدول (۲-۲): همنشین «لعب» ۴۹
- جدول (۳-۲): گونه همنشینی «لعب» ۵۵
- جدول (۴-۲): مؤلفه معنایی «لعب» ۶۷
- جدول (۳-۱): گونه همنشینی «دنیا» و «لعب» ۷۶
- جدول (۲-۳): گونه همنشینی «خوض» و «لعب» ۸۱
- جدول (۳-۳): گونه همنشینی «لهو» و «لعب» ۸۸
- ۱ ۹۵
- جدول (۴-۳): گونه همنشینی «هزو» و «لعب» ۹۷
- جدول (۵-۳): گونه همنشینی «شک» و «لعب» ۱۰۶
- جدول (۶-۳): مؤلفه معنایی «دنیا» و «لعب» ۱۱۳
- جدول (۷-۳): مؤلفه معنایی «خوض» و «لعب» ۱۱۴
- جدول (۸-۳): مؤلفه معنایی «لهو» و «لعب» ۱۱۵
- جدول (۹-۳): مؤلفه معنایی «هزو» و «لعب» ۱۱۶
- جدول (۱۰-۳): جدول مؤلفه معنایی «شک» و «لعب» ۱۱۷

پیشگفتار

لعب از واژگانی است که در قرآن کریم در تعریف دنیا به کار رفته است. زندگی در حیات دنیوی برای انسان که موجودی تنها مادی نمی‌باشد، ضرورت مشخص شدن ماهیت حیات دنیوی را ضرورت می‌بخشد.

اهمیت این موضوع از آن جهت است که لعب در تعریف دنیا سهم بیشتری را به خود اختصاص می‌دهد. به همین دلیل پژوهش حاضر سعی بر آن دارد مفهوم و معنای لعب را براساس رویکرد معناشناسی ساخت‌گرا بدست آورد تا مؤلفه‌های معنایی خود لعب مشخص شود.

این پژوهش با محدودیت و مشکلاتی روبرو بوده که از آن جمله آنها می‌توان به در دسترس نبودن منابع در مورد موضوع لعب اشاره کرد.

این پایان نامه با عنوان معناشناسی «لعب» در قرآن کریم باتکیه بر روابط ساختاری تدوین گردیده است. مطالب در سه فصل گرد آوری شده‌اند.

فصل اول به کلیات و مفاهیمی در مورد روش پایان نامه می‌پردازد. در فصل دوم ابتدا به بحث لغوی «لعب»، سپس به یافتن روابط همنشینی پرداخته می‌شود. در فصل سوم به یافتن روابط جاننشینی پرداخته می‌شود. در پایان هر فصل نیز خلاصه و نتیجه فصل آورده شده است.

فصل اول

کلیات و مفاهیم پژوهش

۱،۱ کلیات

در این فصل با مروری بر ادبیات این پژوهش، به طرح کلیاتی در باره موضوع پژوهش خواهیم پرداخت.

۱،۱،۱ تبیین مسأله پژوهش . . . ی ت آن

«لعب» در قرآن کریم از واژگانی است که مفسران به انحاء مختلف در تبیین حد و رسم و نیز تاثیر آن در چگونگی زیست انسانی بسیار گفته اند. لحن خاص آیات لعب و میزان نقش آنها در تعیین سمت و سو و سبک زندگی فردی و اجتماعی، جستجو از معنا یا لایه‌های معنایی آن را در گستره آیات قرآن کریم ایجاب می‌کند. در قرآن کریم ماده «ل، ع، ب» و مشتقات مختلف آن در قالب و ساخت‌های گوناگون اسم و فعل به کار رفته است.

در گذشته‌ای نه چندان دور برای دستیابی به معنای واژگان قرآن تنها راه، مراجعه به کتاب‌های لغت و معاجم لغوی بود. در این منابع تلاش می‌شد با اشاره به معنای هر واژه در زمان نزول، معنای دقیق‌تری از آن ارائه شود و سرانجام با تحلیل معنای آمده ذیل آن واژه، تصویر نسبتاً روشنی از معنای آن و سرانجام معنای به کار رفته در آیه مورد نظر بیان گردد. البته در تفاسیر هم با تکیه به قرینه سیاق، گاه نکات بدیع و تازه‌ای برای آیات بیان می‌شد؛ اما در هر صورت بیان معنای کلیدی واژگان در هر آیه، فقط با استفاده از منابع لغوی و بعضاً اشعار عرب صورت می‌گرفت. بی‌تردید این گام لازم بود اما کافی نبود. زیرا گاه به رغم پیمودن تمام مراحل لازم در این وادی و صرف زمان زیاد و جدیت کافی، باز در معنای آیه ابهاماتی بود و این مسیر طولانی به حل و گشودن گره معنایی آن کمک نمی‌کرد.

امروزه با ورود علم زبان‌شناسی و به طور خاص معناشناسی در مطالعات قرآنی، دستیابی به معنای واژگان قرآنی سطح و عمق دیگری یافته است. یکی از الگوهای کاربردی در این میان، الگوی معناشناسی ساختاری است که مطالعه معنای یک واژه در آن، با بررسی جایگاه آن کلمه در سیاق و بافتش و نیز ملاحظه روابط نحوی آن افق‌های تازه‌ای را در برابر پژوهشگران گشوده است. در واقع، در این روش معنای یک واژه، درون شبکه‌ای از معانی مرتبط با آن رمزگشایی خواهد شد. نتایج و ثمرات این سبک مطالعه در بررسی معنای یک واژه که به مراتب از عمق و ژرفای بیشتری برخوردار است؛ چنان که در برخی پژوهش‌های اخیر مشاهده می‌شود معنای برخی کلمات قرآن با استفاده از الگوی معناشناسی ساختاری یا با ملاحظه سیاق و بافتی که آن کلمه در آن قرار گرفته، بسیار شفاف تر بیان شده یا گاه کاملاً معنایی متفاوت از آنچه در گذشته از آن واژه مطرح بود، به دست داده و دستاوردهای به مراتب ارزشمندی در این راستا به ارمغان آورده است.

معناشناسی ساخت‌گرا گونه‌ای از معناشناسی است که در چارچوب روابط معنایی به مطالعه و توصیف معنا می‌پردازد. بدین معنا که چارچوب مطالعات معناشناسی ساخت‌گرا را، بحث روابط معنایی یک واژه تشکیل می‌دهد و کار معناشناس ساختارگرا، درک روابط و مناسبات معنایی یک واژه درون یک سیستم زبانی است. به دیگر بیان، معناشناسی ساخت‌گرا در پی مطالعه روابط معنایی یک واژه در میان مفاهیمی است که در چهار رابطه مکملی، اشتدادی، تقابلی و توزیعی با آن واژه قرار دارند. در واقع از طریق ملاحظه و مطالعه این روابط چهارگانه می‌توان به چگونگی روابط هم‌نشینی و جانشینی یک واژه پی برد و در نتیجه به تحلیل مؤلفه‌های معنایی آن پرداخت.

این پژوهش با هدف دستیابی به مفهوم «لعب» در قرآن کریم با رویکردی معناشناسانه شکل گرفته است. از آنجا که فهم قرآن سرشار از پیچیدگی‌های متنی و زبانی است، الگوی معناشناسی ساختاری، ابزار مفیدی در راستای کشف معنای دقیق‌تر واژه است. از این رو، واژه «لعب» در دو سطح کلی‌نگر و جزئی‌نگر مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. مراد از سطح جزئی‌نگر، بررسی مؤلفه‌های معنایی واژه «لعب» و مراد از سطح کلی‌نگر، بررسی نظام معنایی آن است. به عبارت دیگر، معنای «لعب» براساس مؤلفه‌های مؤثر در تشکیل معنا و ترسیم میدان‌های معناشناختی آن در شبکه‌ای از آیات قرآن تبیین خواهد شد تا زوایای جدیدی از موضوع و معانی پوشیده آن کشف گردد. در واقع مسئله تحقیق در معناشناسی لعب، رسیدن به جایگاه و موقعیت لعب در شبکه معنایی قرآن کریم است و این پژوهش در صدد آن است این موقعیت را از طریق شناخت پیوندهای ساختاری لعب با دیگر مفاهیم قرآنی و کشف مؤلفه‌های معنایی آن به دست آورد.

۱،۱،۱ اهمیت و ضرورت پژوهش

قرآن کریم، کتابی است آسمانی منشوری است برای هدایت بشریت و نوری است فراروی ره گم‌کردگان تا آنان را به سرمنزله مقصود رهنمون شود و آنانی را که به حقانیت آن ایمان آورده و از قوانین آن پیروی نمایند و از منهیات آن فاصله بگیرند، تا به سعادت ابدی برساند.

در قرآن کریم، دنیا جز بازیچه‌ای معرفی نمی‌شود. لعب در کتاب لغت به معنای عملی است که در آن هدف و نتیجه مفیدی نباشد. از منظر قرآن از ویژگی‌های بارز یک مؤمن حقیقی این است که به دنبال عمل بی‌هوده نمی‌رود، بلکه در جستجوی وسیله‌ای برای رسیدن به کمال انسانیت و قرب الهی است. از مشخص‌ترین پیامدهای لعب برای فرد می‌توان به جمود فکری، از دست دادن روحیه عدالت، داشتن روحیه نفاق، از دست دادن روحیه مبارزه با هوای نفس اشاره نمود. طبق آیات و احادیث وارده، دنیا مصداق کلی و بارز لعب است.

اما باید توجه داشت که لعب نامیدن زندگی دنیا در مقایسه با قیامت است و گرنه دنیا محل تجارت اولیا الله به شمار می‌رود.

۱,۱,۱ اهداف پژوهش

آنچه نگارنده را بر آن داشت تا به بررسی کلمه لعب در قرآن بپردازد تصور مبهم افراد از مفهوم لعب بود. این مفهوم ممکن است مصادیق بسیاری را در بر گیرد، برخی از آن مصادیق در جامعه چنان برجسته شده است که از آنها با نام «لعب» یاد می‌شود. نگارنده در تلاش است این مفهوم را از لحاظ معناشناسی بررسی کرده و به کنه معنای واژه «لعب» دست یابد. با نگاهی اجمالی به برخی آیات قرآن کریم، در می‌یابیم که زندگی مادی و دنیایی و تعلقات آن به عنوان سرگرمی و بازیچه معرفی گردیده و البته این توصیف در مقایسه با زندگی واقعی آخرت است. در آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام، ضمن تذکر این مسأله به عموم انسان‌ها و به خصوص مؤمنین، آنان را از پرداختن به امور بیهوده و سرگرم‌کننده‌ای که هیچ نفع دنیایی و آخرتی ندارند، برحذر می‌دارد.

۱,۱,۱ پرسش‌های پژوهش

برای دستیابی به معنای واقعی لعب، با استفاده از الگوی معناشناسی ساختاری باید دید:

(۱) لعب در قرآن کریم با چه واژه‌هایی هم‌نشین است؟

(۲) واژه‌های جانشین آن کدام‌اند؟

۱,۱,۱ فرضیه‌های پژوهش

در بررسی معناشناسی ساختاری واژه «لعب»، به بررسی فرضیات زیر پرداخته می‌شود:

(۱) پربسامدترین واژه هم‌نشین "لعب" در قرآن کریم «دنیا»، «خوض» و «لهو» می‌باشد.

(۲) از مفاهیم جانشین واژه «لعب» در قرآن کریم می‌توان به «کفر» و «ریب» اشاره کرد.

۱,۱,۱, پیشینه پژوهش

در مورد پیشینه پژوهش باید از دو جهت روش و موضوع به طرح بحث پرداخت.

الف) پیشینه پژوهش، به لحاظ روش معناشناسی ساختاری

به طور کلی، در حوزه مطالعات معناشناسی، کتبی چند به رشته تحریر در آمده که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌گردد:

❖ پالمر، فرانک. در کتاب «نگاهی تازه به معنی‌شناسی» [ترجمه کورش صفوی،

تهران، کتاب ماد، ۱۳۸۷] نظریات و مسائل مربوط به حوزه دانش معناشناسی را به صورتی ساده و قابل فهم برای غیرمعناشناسان به بحث می‌گذارد و صحت و سقم آن را بررسی می‌کند و هدف خود را از تألیف این کتاب آشنا ساختن دانش پژوهان یا افراد غیر حرفه‌ای علاقمند به معناشناسی ابراز می‌کند.

❖ اختیاری، منصور در کتاب «معنی‌شناسی»، [تهران، انتشارات دانشگاه تهران،

۱۳۴۸] تمام جوانب علم معناشناسی را به زبان فارسی مطرح کرده است و به نوعی به بومی سازی این علم در کشور ایران پرداخته است. کوشش مؤلف براین بوده است که سهم ایرانیان و مسلمانان را در این علم روشن سازد. در بیان مثال‌ها از مثال‌های فارسی استفاده کرده است. مؤلف از اکثر منابع اروپایی استفاده کرده است و برای اولین بار نظریه نظریه‌پردازان این علم را برای فارسی‌زبانان مطرح کرده است.

❖ صفوی، کورش در کتاب «درآمدی بر معناشناسی»، [چاپ سوم، تهران، سوره مهر،

۱۳۸۷] سعی داشته است معنی‌شناسی را از حوزه علم زبان‌شناسی معرفی کند که نخستین درس‌نامه برای دانشجویان فارسی‌زبان فراهم کرده است. هدف نویسنده، معرفی اجمالی مهم‌ترین نکات مورد بحث در دانش معنی‌شناسی است. در این کتاب، نمونه‌ها اغلب از زبان فارسی است. این کتاب اهم مبانی معناشناسی و همچنین رویکردهای نو در این حوزه را معرفی می‌کند.

❖ شعیری، حمیدرضا کتاب «مبانی معناشناسی نوین»، [تهران، سمت، ۱۳۸۸] را برای

دانشجویان رشته آموزش زبان فرانسه در مقطع کارشناسی ارشد فراهم آورده است و منبعی است برای درس "معناشناسی زبان". نویسنده کوشیده است اصول معناشناسی نوین را که مبتنی بر

مکتب پاریس است، با تکیه بر منابع اساسی و اصلی معرفی نماید و علاوه بر آن، تحلیلی معناساختی از یک داستان ایرانی (داستان کچل مم سیاه/ کریمزاده) به دست دهد.

❖ صفوی، کورش کتاب «فرهنگ توصیفی معناسازی»، [تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۸۴] را با هدف معرفی اصطلاحات رایج در دانش معناسازی تألیف کرده است. بر این اساس، سعی شده به واژگان نقش‌مند در سه شاخه عمده معناسازی، یعنی معناسازی فلسفی، معناسازی منطقی و معناسازی زبانی توجه شود. در حوزه معناسازی زبانی به اصطلاحات دو شاخه این دانش، یعنی معناسازی نظری و معناسازی کاربردی اشاره شده است. این فرهنگ که به صورت الفبایی و معادل انگلیسی فراهم آمده با واژه‌ی "ابهام" شروع می‌شود و با عبارت "هم‌نویسی" خاتمه می‌پذیرد.

❖ افراشی، آریتا کتاب «اندیشه‌هایی در معناسازی» (۱۱مقاله)، [تهران، فرهنگ کاوش، ۱۳۸۱] را که مشتمل بر یازده مقاله در حوزه معناسازی زبان تألیف کرده است. در پایان هر مقاله عمده‌تاً خلاصه و نتیجه مقاله درج گردیده است.

❖ صفوی، کورش، «آشنایی با معناسازی»، [نشر پژوهاک کیوان، تهران، ۱۳۸۶] که موضوع اصلی این کتاب، معناسازی است.

❖ دیرک، گیررتس، کتاب «نظریه‌های معناسازی واژگانی»، ترجمه کوروش صفوی [نشر علمی، تهران، ۱۳۹۳] حالت گزارشی دارد و نویسنده مباحث را آن‌چنان که بوده، آورده است. گزارش از پژوهش‌هایی که در حوزه معناسازی واژگانی انجام یافته است. آغاز معناسازی واژگانی را از اواسط قرن ۱۹ می‌داند و نظریه‌ها را برحسب زمان مطرح می‌کند. نویسنده هدف خود را از تألیف این کتاب، معرفی روابط نظری و روش‌شناختی ابراز می‌کند. در چند سال اخیر در کنار این آثار، مقالات، پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایی با محوریت روش‌های معناسازی به نگارش درآمده که به مواردی اشاره می‌شود:

❖ مطیع، مهدی؛ پاکتچی، احمد؛ نامور مطلق، بهمن، در مقاله «درآمدی بر استفاده از روش‌های معناسازی در مطالعات قرآنی»، [پژوهش دینی، ۱۳۸۸، شماره ۱۸] در تلاش است تا به معرفی و دست‌یابی چگونگی استفاده از روش‌های معناسازی، با معرفی معناسازی مکتب بن، معناسازی شناختی، معناسازی لایه‌ای و معناسازی فلسفی در مطالعات قرآنی بپردازد و ایده متناسب‌سازی و بومی‌سازی این روش‌ها را با مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی مطرح می‌کند.

❖ عباسی و پورافخم، مهرداد و مریم در مقاله «کاربرد معناشناسی در زمانی در تبیین مفاهیم اعتقادی قرآن: مفهوم الله از نگاه ایزوتسو»، [صحیفه مبین، ۱۳۹۰، شماره ۴۹] به شرح و بیان بکارگیری روش معناشناسی در زمانی، در سیر تحول و تکامل مفاهیم اعتقادی قرآن به ویژه مفهوم الله توسط ایزوتسو پرداخته است.

❖ مصلائی پور و محمدی، عباس و مروت در مقاله «معناشناسی زهد در نهج البلاغه براساس روش معنا شناختی ایزوتسو»، [مطالعات قرآن و حدیث، ۱۳۹۰، سال چهارم، شماره ۲] به تحلیل معناشناختی واژه و مفهوم «زهد» در نهج البلاغه می پردازد. برای این منظور به واژه‌هایی که در حوزه معنایی زهد به عنوان واژه کانونی قرار داشته و ارتباط معنایی با آن دارند، توجه شده است. معناشناختی واژه زهد در نهج البلاغه امری فراتر از مفهوم‌شناسی توصیفی و تعریفی است. تحلیل معناشناختی این مفهوم در نهج البلاغه نشان می‌دهد که این واژه، از معنایی تازه و متفاوت از مفهوم زهد حکایت دارد که با مفهوم آن در نظر اکثر افراد متفاوت است.

❖ لسانی فشارکی، محمدعلی و طیبه اکبری راد در مقاله «کاربرد روش‌های معناشناسی در قرآن کریم»، [صحیفه مبین، شماره ۳۹، ۱۳۸۶] سعی دارد تا با کمک برخی روش‌های معناشناسی که در درک معنی کاربرد دارند و با استفاده از روابط معنایی در سطح جمله و همچنین بافت زبانی و یا تقابل معنایی یک واژه با واژه‌های دیگر شناختی دقیق‌تر از واژه‌ها ارائه دهد.

❖ میرجلیلی، محمدصادق در پایان‌نامه «معنی‌شناسی بصیرت و ویژگی‌های اصحاب آن در کلام امیرالمؤمنین (ع)»، [استاد راهنما: محمود کریمی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۱] مؤلفه‌های معنایی بصیرت با رویکرد هم‌نشینی و جانشینی در نهج البلاغه بررسی شده است. بصیرت در این کتاب با واژه‌هایی همچون اعتبار، تقوی، زهد، عشق، امانی و آرزوها هم‌نشین شده و با واژه‌های لب، توسّم، امام و پیشوا و قلب سلیم، رابطه جانشینی دارد.

❖ سلمان نژاد، مرتضی در پایان‌نامه «معناشناسی تدبر در قرآن کریم»، [کارشناسی ارشد، استاد راهنما: احمد پاکتچی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۱] در تلاش است با بکارگیری ابزار علم معناشناسی و زبان‌شناسی به تحلیل مؤلفه‌های معنایی تدبر بپردازد. از این‌رو مباحث حول تدبر با تکیه بر سه رویکرد ساختاری، ریشه‌شناسی و تاریخ‌نگاره پی گرفته شده است.

❖ رهنما، هادی در پایان‌نامه «معناشناسی نام‌های معاد در قرآن کریم»، [کارشناسی ارشد، استاد راهنما: احمد بادکوبه، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۲] در قالب نام‌های معاد صورت گرفته

است، یعنی واژه‌هایی که به معنای کلی معاد (جهان پس از مرگ و نه بهشت و جهنم) و رستاخیز (نه نشانه‌ها و اتفاقات مرتبط با آن) ارجاع می‌دهند. روش این تحقیق هم روش معناشناختی است، یعنی مطالعه ساخت‌گرایانه معنا. در اینجا نام‌های معاد در قرآن کریم در چارچوب مطالعه روابط معنایی تغییرات معنایی و توصیف معنا براساس تحلیل بافت زبانی (آیات) مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

❖ حسینی، اعظم در پایان‌نامه «شبکه معنایی قول در قرآن کریم»، [کارشناسی ارشد، اساتید راهنما: محمد رضا حاجی اسماعیلی و مهدی مطیع، اصفهان، دانشگاه اصفهان، ۱۳۹۰] بیان می‌دارد که استخراج مطالب مهم و کلیدی در مورد قول از قرآن کریم، نیازمند روشی مناسب با ویژگی‌های قرآن به عنوان متنی چند لایه و سرشار از پیچیدگی‌های زبانی- معنایی است و معناشناسی به دلیل به کارگیری نگاهی تحلیلی و موشکافانه به متن برای دستیابی به مفهوم حقیقی واژگان و نیز به سبب تجربیات موفق، کاربست آن در مطالعات قرآنی و در حوزه‌های مشابه با گفتار، روشی مناسب به نظر می‌آید.

❖ شفیعی‌زاده، مرضیه در پایان‌نامه «معناشناسی کلمه در قرآن کریم»، [کارشناسی ارشد، استاد راهنما: پروین بهارزاده، تهران، دانشگاه الزهراء، ۱۳۹۰] با استفاده از برخی روش‌های نوین معناشناختی، مفهوم «کلمه» را تبیین و مؤلفه‌های معنایی آن را از قرآن کریم استخراج کرده است. در این روش از طریق رویکرد هم‌زمانی، چهل‌وشش آیه مربوط به «کلمه» مورد مطالعه قرار گرفت. با تحلیل کاربردها و از طریق استخراج مفاهیم همنشین و جانشین، مشخص شد که مفهوم «قول» به هسته معنایی کلمه نزدیک‌تر است و از این رو می‌تواند جانشین «کلمه» محسوب شود.

❖ کرمانی، سعید در پایان‌نامه «معناشناسی عقل در قرآن کریم»، [کارشناسی ارشد، استاد راهنما: احمد پاکتچی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۴] در پی شناساندن عقل مراد قرآن است و برای این منظور مؤلف کوشیده است تا با تکیه بر آیات قرآن کاری کند که قرآن خود سخن بگوید و تا حد امکان مانع تأثیرگذاری پیش‌فرض‌های مکاتب مختلف در این زمینه شود. روش تحقیق این پایان‌نامه، روش معنی‌شناختی با تکیه بر نظریه‌های حوزه‌های معنایی است با رویکرد هم‌زمانی و مؤلف با مطالعه ۴۹ آیه‌ای که «عقل» در آنها آن هم صرفاً در شکل فعلی به کار رفته و با استخراج مفاهیم همنشین و جانشین عقل سعی کرده است به حوزه معنایی عقل دست یابد.

❖ آزادی، پرویز در پایان‌نامه «مؤلفه‌های معنایی حق در قرآن کریم»، کارشناسی ارشد، استادراهنما: عباس مصلائی پور، تهران، دانشگاه امام صادق(ع)، ۱۳۸۴ به بررسی مؤلفه‌های معنایی حق از طریق روش همنشینی و جانیشینی پرداخته است. در این اثر واژه‌های همنشین پنج واژه کتاب، رسول، دین، خلق، باطل و واژه‌های جانشین چهار واژه قسط، هدی، صدق و بیّنات انتخاب شده است.

❖ تقدیسی، محمدمهدی پایان‌نامه «معناشناسی واژه دین در قرآن کریم»، [کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مهدی ایزدی، تهران، دانشگاه امام صادق(ع)، ۱۳۹۲] را با هدف بهره‌مندی از هدایت‌های قرآنی در گستره جامعه علمی نگاشته است. نویسنده تلاش کرده است تا از نظر محتوایی، فلسفی و ساختاری، ارتباط تنگاتنگی را میان توسعه فعالیت‌های قرآنی و حاکمیت فرهنگ قرآنی در جامعه برقرار کند.

❖ کاشانیان، فاطمه در پایان‌نامه «معناشناسی معروف در قرآن کریم»، [کارشناسی ارشد، استادراهنما: فتحیه فتاحی زاده، تهران، دانشگاه الزهراء، ۱۳۹۴] در راستای کشف لایه‌های معنایی «معروف» در قرآن و با هدف تبیین انسجام و پیوستگی معارف قرآنی تدوین کرده است و با استفاده از روش نوین معناشناسی به تبیین مفهوم «معروف» و کشف حوزه‌های معنایی مرتبط با آن پرداخته است.

در رابطه با موضوع «لعب» در قرآن، کتاب و پژوهش مستقلی نگاشته نشده و تنها می‌توان به تعدادی مقاله و پایان‌نامه اشاره نمود که هیچ یک «لعب» را در قرآن به طور خاص و مستقل مورد توجه قرار نداده و بعضاً به صورت مختصر به موضوع پرداخته‌اند و به اجمال اشاراتی کوتاه به مصادیق لعب نموده‌اند؛ از جمله مواردی که در ذیل بیان می‌گردد:

(ب) پیشینه موضوع پژوهش: «لعب» در قرآن کریم

❖ خادم، مهدیه در کتاب «لُهو و لعب از دیدگاه قرآن و روایات»، [تهران، دانش آموز، ۱۳۹۰] به بررسی مسئله «لُهو و لُهب» از دیدگاه اسلام است. در این نوشتار، تلاش بر آن است که با بررسی آیات قرآن کریم و روایات معصومین(ع) مفهوم و ماهیت لُهو و لعب شرح داده شود و مصادیق متعدد آن همچون غنا و موسیقی، اشعار باطل، سخنان بی‌فایده و شوخی، رقص، قمار و شطرنج، و زندگی دنیوی بررسی شود و عوامل گرایش به آنها و نتایج پرداختن به این مسائل

تبيين گردد. همچنين نگارنده كوشيده است با بهره‌گيري از كلام وحى و فرمايش‌هاى گهربار معصومين(ع) راهكارهايى براى اجتناب از امور ياد شده به مخاطب ارائه نمايد.

❖ شاكرى، شكراله در پايان‌نامه «لهو و لعب در فقه اسلامى»، [كارشناسى ارشد، استادراهنما: غلامحسين محرمى، قم، جامعه المصطفى، ۱۳۸۶] در پى به دست آوردن معنى لهو و لعب از ديدگاه لغت و قرآن و روايات و اصطلاح فقهاء مى‌باشد و نيز به دنبال تفاوت آن دو و رابطه آنها و بررسى واژه‌هاى هم معنى و يا قريب المعنى به آن دو مى‌باشد. روشن شدن معنى فقهي اين دو واژه از مهم ترين مباحث رساله مى‌باشد.

❖ عامرى اردستاني، الهه در پايان‌نامه «لهو و لعب از ديدگاه قرآن و حديث»، [استادراهنما: تقى ازهاى، اصفهان، دانشكده معارف قرآنى، اصفهان، ۱۳۸۸] لهو و لعب را هم در قرآن و هم در حديث بررسى کرده است و به دسته‌بندي آياتى كه شامل اين موضوع مى‌باشند پرداخته است. سپس احاديث وارده در اين زمينه را آورده و درخصوص مسائل اعتقادى كار کرده است. روش به‌كارگرفته شده در اين تحقيق، روش كتابخانه‌اى است.

❖ معارف، مجيد، آل رسول، سوسن، نهايت بين، نرجس در مقاله «راهكارهاى پيشگيري از لهو و لعب از منظر قرآن و روايات»، [كوثر، شماره ۴۷، ۱۳۹۲] در نظر دارد به راهكارهاى قرآن و روايات در جهت دورى از لهو و لعب بپردازد.

۱,۱,۱ روش پژوهش

نوشتار حاضر به منظور دست يابى به مولفه‌هاى معنابى «لعب»، با رويکردى همزمان و با تكيه بر روش معناشناسى ساخت گرا (مبتنى بر تحليل روابط معنابى) و تحليل معنا بر اساس موقعيت و کاربرد در بافت زبانى سامان يافته است. لذا روش انجام اين تحقيق، توصيفى-تحليلى است.

۱,۱ مفاهيم كليدى

در اين فصل مفاهيمى نيز در باره معناشناسى و رويکرد ساختارى ارائه خواهد شد.